OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Demokratia- ja julkisoikeusosasto 30.1.2025

LsN Yrsa Nyman

Eduskunnan talousvaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi saamelaiskäräjistä annetun lain ja rikoslain 40 luvun 11 §:n muuttamisesta (HE 100/2023 vp)

Talousvaliokunta on 24.1.2025 pyytänyt päivitystä ja näkemyksiä kesällä 2024 järjestettyjen saamelaiskäräjävaalien mahdollisista vaikutuksista HE 100/2024 vp:n mukaisiin ehdotuksiin tai niiden perusteluihin. Oikeusministeriö esittää kunnioittavasti seuraavan.

Saamelaiskäräjien uusitut vaalit

Oikeusministeriön käsityksen mukaan saamelaiskäräjien uusitut vaalit eivät vaikuta saamelaiskäräjälakia koskevaan esitykseen sisältyviin ehdotuksiin, eikä perusteluihin.

Hallituksen esitys otsikkoasiassa annettiin eduskunnalle 14.12.2023. Alkuvuodesta 2024 esitystä käsiteltiin työelämä- ja tasa-arvovaliokunnassa sekä maa- ja metsätalousvaliokunnassa ja talousvaliokunnassa.

KHO antoi saamelaiskäräjien vuoden 2023 vaaleja koskevat ratkaisut 28.3.2024. Päätöksillään KHO määräsi merkitsemään 65 henkilöä saamelaiskäräjien vuoden 2023 vaaliluetteloon ja uusimaan saamelaiskäräjävaalit (KHO 2024:44, KHO 2024:45 ja KHO 2024:46). Asiassa KHO:2024:44, jonka taustalla oli KHO:n aiemmin tehty ns. kokonaisharkintaan perustuva päätös, äänestettiin (5-2).

Korkeimpaan hallinto-oikeuteen saapui syksyllä 2023 yhteensä 113 valitusta, jotka kohdistuivat saamelaiskäräjien hallituksen ja vaalilautakunnan päätöksiin olla hyväksymättä muutoksenhakijoita vuoden 2023 vaaliluetteloon. Korkein hallinto-oikeus hyväksyi valituksista 65 ja määräsi kyseiset henkilöt merkittäväksi vuoden 2023 vaaliluetteloon. Yksi muutoksenhakija peruutti valituksensa ja loput valituksista hylättiin tai jätettiin tutkimatta.

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	kirjaamo.om@gov.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

Korkein hallinto-oikeus kumosi päätöksellään vuoden 2023 vaalien tuloksen vahvistamista koskevan päätöksen ja määräsi vuoden 2023 vaalit uusittavaksi. KHO:n päätös perustuu siihen, että vaaliluetteloon merkitsemättä jätetyt 65 henkilöä eivät olleet voineet osallistua ehdokasasetteluun eivätkä äänestää vaaleissa. Tämän vuoksi vaalit oli KHO:n mukaan toimitettu lainvastaisesti tavalla, joka oli vaikuttanut vaalien tulokseen. Koska vaalien tulos ei ollut oikaistavissa, KHO määräsi vaalit uusittavaksi.

Saamelaiskäräjien uusintavaalit pidettiin 3.6.-1.7.2024. Saamelaiskäräjien uusitut vaalit eivät johtaneet merkittäviin muutoksiin saamelaiskäräjien kokoonpanossa. Saamelaiskäräjien enemmistö säilytti asemansa. Ääniharavana oli Kari Kyrö (217), joka vuoden 2023 vaaleissa oli vaalilautakunnan päätöksellä jätetty pois vaaliluettelosta. Toiseksi eniten ääniä sai saamelaiskäräjien puheenjohtaja Pirita Näkkäläjärvi (188). Vaalien tulos kokonaisuudessaan, katso saamelaiskäräjien tiedote: https://samediggi.fi/wp-content/uploads/2024/07/saamelaiskarajavaalien-tulos-2024.pdf

Valtioneuvosto määräsi saamelaiskäräjien vaalien tuloksen perusteella saamelaiskäräjien jäsenet ja varajäsenet tehtäviinsä valtioneuvoston yleisistunnossa 22.8.2024.

Saamelaiskäräjien järjestäytymiskokous pidettiin 23.9.2023. Saamelaiskäräjien puheenjohtajana jatkaa Pirita Näkkäläjärvi ja varapuheenjohtajina Tuomas-Aslak Juuso ja Leo Aikio. Myöskään saamelaiskäräjien hallituksen kokoonpanoa ei muutettu. Katso tarkemmin: https://samediggi.fi/ajankohtaista/saamelaiskarajat-teki-valinnat-toimikaudeksi-1-9-2024-31-12-2027-tammikuussa-valitut-puheenjohtajisto-ja-hallitus-jatkavat-tyossaan/

YK:n lapsen oikeuksien komitean ja taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten komitean ratkaisut 10.10.2024

YK:n lapsen oikeuksien komitea ja taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten komitea ovat 10.10.2024 todenneet Suomen loukanneen lapsen oikeuksien yleissopimusta ja taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevaa kansainvälistä yleissopimusta kolmessa valitusasiassa, jotka koskevat luvan myöntämistä malminetsintävarauksille saamelaisten perinteiselle alueelle ilman vaikutusarviointia tai vapaata, tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta (https://um.fi/ajankohtaista/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/yk-n-sopimusvalvontaelimilta-kolme-ratkaisua-koskien-malminetsintaluvan-ja-malminetsintavarauksen-myontamista-saamelaisten-perinteisella-alueella).

Lapsen oikeuksien komitea toteaa asiassa M.E.V. ja muut v. Suomi (nro 172/2022), että malminetsintälupien myöntäminen ilman, että olisi varmistettu valittajien tehokas osallistuminen kuulemismenettelyyn, joka perustuu malminetsintätöiden vaikutusten ennakkoarviointiin saamelaiselle poronhoidolle aiheutuvista seurauksista, loukkaa lapsen oikeuksien yleissopimuksen 8 artiklaa (oikeus säilyttää henkilöllisyytensä, kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaissuhteensa), 27 artiklaa (oikeus riittävään elintasoon) ja 30 artiklaa (vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan

kuuluvan lapsen oikeus omaan kulttuuriin, uskontoon ja kieleen), luettuna erikseen ja yhdessä 2(1) artiklan (suojeleminen syrjinnältä) kanssa.

Suomen olisi annettava valittajille tehokas hyvitys aiheutuneista loukkauksista, muun muassa tarkastelemalle tehokkaasti mineraalien etsintähanketta lapsen oikeuksiin perustuvan vaikutusarvioinnin jälkeen, joka mahdollistaisi valittajien siidan vapaan, ennakkosuostumukseen ja tietoon perustuvan asianmukaisen menettelyn, johon valittajat voisivat tosiasiallisesti osallistua. Suomella on myös velvollisuus ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin estääkseen vastaavien loukkausten toistumisen tulevaisuudessa. Tältä osin Suomea kehotetaan jatkamaan pyrkimyksiään muuttaa lainsäädäntöään siten, että se vakiinnuttaa vapaan, ennakkotietoon pohjautuvan suostumuksen kansainvälisen standardin ja erityisesti varmistaa asianomaisten alkuperäiskansalasten osallistumisen, ja sisällyttämään siihen ympäristö - ja sosiaalivaikutusten – mukaan lukien lapsen oikeuksien – arvioinnin.

Vastaavasti taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea toteaa kahdessa valitusasiassa J.T. ja muut v. Suomi (nro 251/2022) ja J.T. ja muut v. Suomi (nro 289/2022) antamissaan ratkaisuissa, että Suomi on loukannut taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 15 (1) (a) artiklaa (oikeus ottaa osaa kulttuurielämään), luettuna yhdessä ja erikseen 1 artiklan (kansojen itsemääräämisoikeus ja oikeus käyttää luonnonrikkauksiaan ja -varojaan), 2 (2) artiklan (syrjinnän kielto) ja 11 artiklan (oikeus tyydyttävään elintasoon) kanssa.

Suomen olisi annettava valittajille tehokas hyvitys aiheutuneista loukkauksista muun muassa tarkastelemalla tehokkaasti mineraalien etsintähanketta ja aluevaraumaa koskevia päätöksiä, perustuen riittävään vapaaseen, tietoon perustuvaan ennakkosuostumukseen sekä riippumattomaan arvioon valittajien oikeuksiin kohdistuvista vaikutuksista. Suomi on velvollinen ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin estääkseen vastaavien loukkausten toteutumisen tulevaisuudessa. Tältä osin Suomea pyydetään jatkamaan pyrkimyksiään muuttaa lainsäädäntöään ja hallinnollisia menettelyjään siten, että ne vakiinnuttavat vapaan, ennakkosuostumuksen ja tietoon perustuvan kansainvälisen standardin, ja sisällyttämään mukaan ympäristövaikutusten, sosiaalisten ja kulttuuristen vaikutusten arvioinnin. Suomea pyydetään myös käynnistämään menettely alkuperäiskansojen oikeuksien laillisesta tunnustamisesta niiden perinteisiin maihin, myös kollektiivisen omistuksen kautta.

Suomen tulee raportoida ratkaisujen täytäntöönpanosta molemmille komiteoille 9.4.2025 mennessä.

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetun 9 §:n tavoitteena on toteuttaa edellä mainittu vapaa ja tietoon perustustuvan ennakkosuostumuksen periaatetta kansainvälisen oikeuden edellyttämällä tavalla. Nyt annetut ratkaisut osoittavat jälleen, että ns. FPIC periaate, joka sisältyy YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskevaan sopimukseen, on vakiintunut osa kansainvälistä alkuperäiskansaoikeutta ja se sitoo viranomaisia jo tällä hetkellä. Ihmisoikeuksia valvovat elimet viittaavat ratkaisuissaan kyseiseen

periaatteeseen ja huomioivat sitä sitovien ihmisoikeussopimusten tulkinnassa, eli he antavat FPIC periaatteelle painoarvoa. Myös nyt annetuissa ratkaisuissa painotetaan alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeutta.

Oikeusministeriö toteaa, että esitykseen sisältyvää yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvollisuutta on saadun palautteen johdosta kevennetty verrattuna viime hallituskaudella annettuun esitykseen. Ehdotuksen 9 a §:stä on poistettu erilliset saamelaiskulttuurin heikentämiskiellot sekä vaikutusten arviointia koskevat säännökset. Lisäksi menettelyä yhteistoiminnasta (9 b §) on täydennetty säännöksillä, joiden tavoitteena on varmistaa asioiden sujuva käsittely erityisesti kiireellisissä asioissa. Saamelaiskäräjien tulee viranomaisen asettamaan määräpäivään mennessä ilmoittaa halukkuudesta neuvotella asiasta. Määräajan tulee olla kohtuullinen ja siinä voidaan huomioida asian kiireellisyys. Oikeusministeriö on neuvotellut edellä mainituista muutoksista TEM:n ja MMM:n kanssa ja lopputuloksesta on saavutettu yhteisymmärrys. Lisäksi esityksen vaikutustenarviointi on tältä osin täydennetty.

Nyt annetussa esityksessä todetaan, että yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoitetta koskevan muutoksen vaikutuksia saamelaiskäräjiin, viranomaisiin ja julkisia hallintotehtäviä hoitaviin tulee seurata viimeistään, kun laki on ollut voimassa kolme vuotta. Lakia arvioidaan siis hyvin pian sen voimaantulon jälkeen.

Lopuksi

Nykyinen saamelaiskäräjälaki on monin paikoin vanhentunut ja toimimaton, minkä vuoksi se tulee uudistaa. Oikeusministeriön mukaan on edelleen ensiarvoisen tärkeää saada ratkaisu aikaiseksi. Asiassa tulee kunnioittaa saamelaiskäräjien asemaa saamelaisten edustuksellisena elimenä ja saamen kansan laillisena edustajana. Erityisesti vaaliluetteloa koskeva sääntely vaatii kiireellisiä toimia, koska Suomi on oikeudenloukkaustilassa ja lain valmisteluprosessi on kestänyt kohtuuttoman kauan. YK:n ihmisoikeuskomitean ratkaisujen antamisesta on jo kulunut lähes kuusi vuotta ja Suomi on ratkaisuista johtuen ihmisoikeuskomitean seurannassa. Suomeen kohdistuu tämän tilanteen takia merkittävää kansainvälistä painetta ja Suomelta oikeusvaltiona edellytetään, että ihmisoikeusvelvoitteet otetaan vakavasti. Lapsen oikeuksien komitean ja taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean toteamat uudet loukkaukset osoittavat, että myös neuvotteluvelvoitetta tulee kehittää kiireellisesti.

Oikeusministeriö pitää tärkeänä, että uuden sääntelyn toimivuutta seurataan tarkkaan ja mahdollisesti havaittuihin epäkohtiin puututaan. Oikeusministeriö pitää tärkeänä, että saamelaiskäräjälakia kehitetään jatkossakin.